

Het Kralingsche Bos: Rotterdamse vogelhistorie

GERARD OUWENEEL *

LINKS:
GEZICHT OP DE
KRALINGSE PLAS
(IN 1933).
[H. SPETTER, COLLECTIE
GEMEENTEARCHIEF
ROTTERDAM]
RECHTS:
GEZICHT OP DE
KRALINGSE PLAS IN 2004.
[FOTO: DAVE DELWEL]

Voor een beginnend vogelaartje was er rond 1950 in en buiten Rotterdam best wat te beleven. Het ouderlijk huis stond in Tuindorp Vreewijk, ongeveer een kilometer van de stadsrand, toen de Smeetslandseijk. Daarachter begonnen de polders, door ouderen aangeduid met 'het veen'. In Vreewijk leerde ik de courante tuinvogels kennen en ook soorten als zomertortel en grauwe vliegenvanger, die daar toen wel en nu nergens (in dit land) meer courant zijn. Een diep ingevreten levenservaring was een waterspreeuw die aan mijn neus voorbijging. Deze werd op een novemberdag ontdekt in een van de nabije singels. Vogelmeester Karel Schot zond een boodschap. Ik lag ziek op bed en met een 'je blijft erin' was mijn moeder onverbiddelijk. Nog vaak nadien heb ik de ongepastheid van dit machtsvertoon aan de orde gesteld.

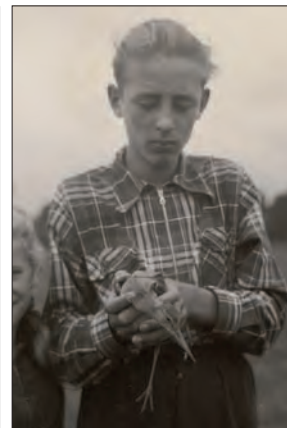
Met de buurtjongens gingen wij regelmatig de dijk over, het veen in. Daar waren blauwe reigers, Kievieten, gele kwikstaarten en geelgorzen. En soms een steenuil of een ooievaar. Het veen betekende ook het avontuur van slootjespringen, bezoeken aan boomgaarden en conflicten met boerenjongens. De tochten gingen verder IJsselmonde op, waarbij vogels de bestemming bepaalden. Naar het Doncksche Bos in Slikkerveer voor de reigerkolonie met wat verder een bewoond ooievaarsnest. En verder speurden wij in dat Doncksche Bos naar bosuil, ransuil en groene specht. Naar het Waaltje van Rijsoord fietsten wij om futen te zien en te luisteren naar grote karekieten. Daar zouden ook wouwaapjes te vinden zijn, maar dat is mij nooit gelukt. En weer later verder, naar de grienden langs de Oude Maas. Al in 1951 kreeg ik ingeprent dat indien ik net buiten de stad veel en ook bijzondere vogels wilde zien, niets zich kon meten met de uitgestrekte opspuitterreinen achter Waalhaven richting Pernis. Daar kon ik terecht voor drommen eenden, steltlopers, meeuwen en reigers.

Bos ontbrak nagenoeg in en rond de stad. Hoe boomloos de polders toen waren, kreeg ik bijna 60 jaar later nog eens ingescherpt, bij het bekijken van de films van Simon

de Waard, opgenomen in en rond Rotterdam kort na de Tweede Wereldoorlog. Maar wèl lag op fietsafstand wel het Kralingsche Bos, waar wij terecht konden voor bosvogels. Rond 1950 was de naam Kralinger Hout. Mij is ontgaan waarom en wanneer de naamsverandering plaats had. Was Kralinger Hout te Haags, te elitair voor de no-nonsense stad Rotterdam?

Zelfs boompiepers

Het bos omsluit drie zijden van de Kralingsche Plas en bezit een oud en een nieuw gedeelte. Met de aanleg van het oude gedeelte, de cluster ten oosten van de plas, ving men aan begin jaren twintig van de vorige eeuw. Ten tijde van onze excursies in de periode 1950-1954 was het oude deel dus ruim een kwart eeuw oud, het nieuwe deel nog geen 20 jaar. Toen nog onbekend met de soorten die er tien jaar eerder huisden en ook onervaren welke vogels te zoeken in welk bostype en met de invloed van vegetatiesuccessies op broedvogelpopulaties, wisten wij wel dat het oude deel kans bood op gewilde soorten als wielewaal, groene specht en ransuil. In het nieuwe deel konden wij terecht voor een rijtje zangvogels, met bovenaan nachtegalen. Pas later hoorde ik over grauwe klauwieren die tussen 1939 en 1945 in de Kralinger Hout hun jongen grootbrachten

DE AUTEUR IN JEUGD-
KLEED MET JONGE
KLUTEN (LINKS) EN EEN
GRUTTO (RECHTS).
[ARCHIEF GERARD
OUWENEEL]

* [G.L. Ouweneel is een vogelaar in hart en nieren; e-mail glo@xs4all.nl]

JONGE VOGELAARS OP
HET OPSPUITTERREIN
NABIJ DE WAALHAVEN
IN 1963.
[ARCHIEF NMR]

en over de daar in dezelfde periode broedende patrijzen en bosrietzangers. Ja, zelfs zouden er boompiepers hebben gezeten.

Vijf wielewalen

In verband met schoolexamens hadden Herman Stubbe en ik op 11 mei 1954 vrij. Een mooie dag voor de Kralinger Hout, die we echter niet zomaar inkwamen. Op de Boezemsingel onderwierp een politieagent ons aan een verhoor 'wat twee jongens op een doordeweekse dag op straat deden'. Herman en ik kwamen maar net weg. Zouden thans grootstedelijke politiekorpsen opnieuw tot zo'n aanpak besluiten, dan zouden ze dagelijks een auto vol met dikke rollen volnummers moeten meesjouwen. In de Kralinger Hout hadden wij een prima ochtend. Het dagboek vermeldt veertien nachtegalen, vijf wielewalen, vijf mannetjes gekraagde roodstaarten, de eerste spotvogel van het seizoen en een grauwe en een bonte vliegenvanger. Te horen waren een groene specht en een grote karekiet, de laatste in een rietlandje aan de oever van de Kralingsche Plas. Voor die ochtend staan in het dagboek dik onderstreept een fluit en een zwartkop, toen nog zwartkoptuinfluit geheten. Die fluit zou thans nog als bijzonder onderstreept staan, de zwartkop geenszins. Een paar dagen later, op 16 mei, ging het weer naar de Kralinger Hout. Op die dag vielen tenminste twintig tortelduiven te noteren. En verder twee braamsluiers, weer fluit en grote karekiet en voorts een notitie die thans verbazing wekt: 'twee wielewalen gezien en tenminste vijftien gehoord'. Waren die bijna 60 jaar terug zo talrijk in het Rotterdamse gemeentebos? Bij de nachtegaal de vermelding 'circa tien'. Maar ja, die waren toen ook buiten het Kralingsche Bos niet ongewoon. Net voorbij de Kortekade was het eindpunt van de tramlijnen 16 en 17. Het verhaal ging dat in het voorjaar de RET-conducteurs daar konden genieten van zang van nachtegalen, vogels die huisden in de tuinen van de ter plekke aanwezige villa's.

Bij het nalopen van de dagboeken van bijna zestig jaar geleden, zijn er ook verrassingen ten aanzien van toen ontbrekende soorten. Geen grote bonte spechten en alleen op 16 mei twee eksters. Natuurlijk geen Turkse tortel want die was in 1954 net in Amersfoort begonnen aan zijn zegetocht door Nederland. Ook geen kleine karekiet en alleen

op 11 mei een sperwer en op 12 mei twee torenvalken. Op 11 mei vier winterkoningen en op 16 mei twee. Bij de SOVON-inventarisatie van 2005 kwam die met 182 territoria als talrijkste broedvogel van het Kralingse Bos uit de bus. Kan het zijn dat in 1954 de net gepasseerde elfsteden-tochtwintert onder de winterkoningen had huisgehouden?

Grauwe ganzen en halsbandparkieten

De twee excursies in mei 1954 betroffen geen broedvogelinventarisaties. Die vonden later wel plaats, in ieder geval in de jaren zeventig van de vorige eeuw voor 'Randstad en Broedvogels' en de eerste nationale broedvogelatlas en dan in 2005, onder auspiciën van SOVON Vogelonderzoek Nederland. In 1974 huisden er in ieder geval nog wielewalen en gekraagde roodstaarten in het Bos. In 2005 was de avifauna wel opmerkelijk veranderd ten opzichte van de soortenlijst die Herman Stubbe en ik in mei 1954 opmaakten. Op die lijst staan zeventien soorten die in 2005 ontbraken (Tabel 1). Veelzeggend is dat van die zeventien - afgezien van torenvalk, groenling, veldleeuwierik en grote lijster - het allemaal om zomervogels gaat. Degenen die in 2005 het Bos inventariseerden, stelden achttien soorten vast die een halve eeuw eerder ontbraken (Tabel 2), waaronder soorten als soepgans, stadsduif en soepeend. Van die achttien zijn alleen kleine karekiet en boomvalk lange-afstandstrekken, de overige standvogels. Natuurlijk veranderde in die halve eeuw ook de landelijke avifauna sterk

Tabel 1 In het Kralingsche Bos vastgestelde vogelsoorten tijdens twee in mei 1954 gehouden excursies, die in 2005 niet worden genoemd in het SOVON-broedvogel-inventarisatierapport.

torenvalk	nachtegaal	fluit
tortelduif	grote karekiet	grauwe vliegenvanger
koekoek	rietzanger	bonte vliegenvanger
veldleeuwierik	spotvogel	groenling
grote lijster	grasmus	wielewaal
gekraagde roodstaart	braamsluiper	

Tabel 2 In het Kralingse Bos geïnventariseerde broedvogels tijdens het in 2005 door SOVON Vogelonderzoek Nederland gehouden onderzoek die in mei 1954 niet werden vastgesteld.

fuut	halsbandparkiet	vuurgoudhaantje
knobbelzwaan	bosuif	boomklever
grauwe gans	ijsvogel	boomkruiper
nijlgans	grote bonte specht	soepgans
kuifeend	kleine karekiet	soepeend
boomvalk	goudhaantje	stadsduif

SPOTVOGEL OP HET NEST,
IN JUNI 1955.
[ARCHIEF NMR]

van samenstelling, onder andere als gevolg van oorzaken die ook van toepassing zijn op het Kralingsche Bos, zoals een ouder wordend boombestand en recreatiedruk. Maar schrijnend is het terrein dat zomervogels in soort en aantal in die halve eeuw moesten prijsgeven. Toen Herman en ik op 11 mei 1954 op de Boezemsingel moesten opbiechten waarnaar wij op weg waren, konden we niet dromen over halsbandparkieten, nijlganzen op de Kralingsche Plas ruide grauwe ganzen. Toen waren kuifleeuweriken en 's winters bonte kraaien langs die Boezemsingel heel gewoon. Hoe zal de avifauna van het Kralingse Bos er over weer een halve eeuw uitzien? Wie durft een voorspelling te doen?[]

Rotterdam vogelstad?

Vogels kunnen zich beter niet vestigen in de omgeving van Rotterdam. De slechte reputatie die de stad zich verwierf in haar omgang met natuur- annex vogelgebieden, begon al met de liquidatie van het Zevenhuizense Bos, circa driehalve eeuw geleden. In de negentiende eeuw volgde het Schollevarseiland en in de vorige eeuw De Beer. Met deze drie ben ik geenszins volledig. In februari 1969, slechts enkele jaren nadat De Beer op de schop was gegaan, werd het Plan 2000+ publiek, een project waarmee de stad arrogant in een klap het gehele noordelijke Deltagebied annexeerde voor wonen en werken, met alles wat daarmee samenhangt. Plan 2000+ ging toen niet door, waarmee Rotterdam de naar haar oordeel lege gebieden ten zuiden van de Oude Maas niet liet schieten. 'Ijsselmonde is tot op de laatste meter vol, dus nu beginnen we aan de Hoeksche Waard', is thans de redenatie aan de Coolsingel. Met als schrikbeeld de kaart van Ijsselmonde uit het begin van de vorige eeuw voor ogen, haalt de Hoeksche Waard alles uit de kast om de Rotterdamse landhonger aan de Oude Maas te blokkeren. Maar of dat zal lukken? Aan de andere kant van Rotterdam zijn voor de Polder Schieveen inmiddels de kaarten geschud. Die schitterende open ruimte wordt volgebouwd.

Of Rotterdam net zo'n beroerde stad is voor vogelaars als voor vogels, is een heikele vraag. Den Haag heeft duinen en de Noordzee, zij het dat glaswoestijn Westland voor vogels weinig attractiefs te bieden heeft. Dus ook niet voor vogelaars. Amsterdam ligt te midden van fraaie vogelterreinen, waar het voor vogels en vogelaars goed toeven is. Beide steden hebben in ieder geval een langere en rijkere vogel(aars)historie dan Rotterdam. De oprichting van de

Vereniging voor Vogelbescherming 's Gravenhage en Omstreken vond al plaats in 1925. En ornithologisch historicus Ruud Vlek toonde aan dat binnen de stadsgrenzen van Amsterdam al in 1285 naar vogels werd gekeken. Daarbij ging het om blauwe reigers.

Dick Hoek werkt aan een 'Rotterdamse Vogellijst'. Deze zal niet zo ver teruggaan als die van Amsterdam. Uit die lijst zal blijken dat de oorlogsjaren ook voor vogels een opmerkelijke periode betekenden. Het noodlottige bezoek van de Duitse Luftwaffe op 14 mei 1940 veranderde het stadscentrum in een puinwoestijn, waarin kleine plevieren, gele en witte kwikstaarten en kuifleeuweriken gingen broeden, van de laatste in 1943 20-25 paren op één locatie. En wat te denken van een kolonie oeverzwaluwen, zomer 1945, in een puinput bij de Goudse Singel? En van tientallen ringmussen in de op puinvlakten groeiende onkruiden. Dit en veel meer valt te lezen in de mededelingenbladen van de werkgroep afdeling Rotterdam van de 'Nederlandsche Natuurhistorische Vereniging'. De in die bulletins vermelde waarnemingen komen thans, bijna 70 jaar later, soms ongeloofwaardig voor. In 1944 broedden hartje Rotterdam, op de hoek van de Mauritsweg en de Van Oldenbarneveltstraat huiszwaluwen. En bij de spotvogel staat voor zomer 1942 'zeer algemeen in en om de stad waar eenige bomen of struiken staan' en voor 1943 'talrijk in tuinen en plantsoenen midden in de stad'. Hoeveel spotvogels sprokkelt u tegenwoordig 's zomers bij elkaar? Eentje in iedere struik of boom? [GLO]

Literatuur

- Epe, M., 2006 - Broedvogels van het Kralingse Bos - Natuurlijk Rotterdam 7: 4-5
- Hoek, D., 2006 - Soortenlijst vogels van de gemeente Rotterdam (versie 30-09-2006) - Rapport
- Hoek, D. & Backerra, M., 2008 - Blauwe reigerkolonies - Natuurlijk Rotterdam 9: 4-5
- Kok, J. & Vergeer, J.W., 2005 - Broedvogels van het Kralingse Bos in 2005 - SOVON-inventarisatierapport 2005/24, SOVON, Beek-Ubbergen
- Vlek, R., 2000 - Amsterdamse vogelhistorie. Nieuwe vogelsoorten in de regio Groot-Amsterdam door de eeuwen heen 1285-1999 - De Gierzwaluw (speciaal eeuwnummer)
- Vogelwerkgroep Avifauna West-Nederland, 1981 - Randstad en Broedvogels - Tilburg